

Het drama van de Sterrenplukkers

Intelligentie als handicap

Door Wytze Vonder, psychotherapeut

Ze bestaan echt: ouders die dolgelukkig zouden zijn met een hoog-intelligent kind. Want een hardnekkig misverstand wil dat zulke kinderen flierefluitend door het leven gaan. Ouders beseffen niet dat ook zo'n zontje of dochtertje het risico loopt te ontsporen.

Rutger-Jan was zo'n kind. Hij is inmiddels 34 en diep ongelukkig. Hij leek voorbestemd om 'de sterren van de hemel te plukken'. In de pedagogie en de psychologie worden zulke wonderkinderen aangeduid als 'begaafd' of 'hoogbegaafd'. Je kunt zeggen dat ze een bijzonder 'cadeau' meekregen van de schepping: een talent om te leren.

Maar het is een broos geschenk. Het is zóó kwetsbaar dat kinderen het geschenk beter niet in hun eentje kunnen 'uitpakken', ook al willen uitgerekend die begaafde kinderen opvallend vaak 'alles zelf doen'. Ouders en leraren zullen hulp moeten bieden, bovengemiddeld veel hulp.

Rutger-Jan kreeg ook hulp, maar meestal van het averechtse soort. Zijn ouders waren opgetogen toen ze merkten dat hun zoon 'voorlijk' was. Hij kon al gauw praten en had een buitengewoon geheugen. Vader en moeder vonden het prachtig en gaven hem alles wat zijn nieuwsgierigheid prikkelde. Ze lieten goed merken dat ze zijn prestaties bewonderden. Hij kreeg allerlei spelletjes waarmee hij zijn geest kon scherpen.

Van buitenspelen kwam niet veel en Rutger-Jan wilde liever niet dat er kinderen bij hem thuis kwamen. Later mocht dat wel, maar de anderen wilden dat niet meer. Bij de spelletjes die hij uitzocht, verloren ze altijd.

Paps en mams maakten zich soms zorgen over zijn sociale weerbaarheid. Maar helaas is Rutger-Jan niet de juiste hulp geboden. Een begaafd kind heeft in zijn omgeving volwassenen nodig die op de hoogte zijn van de risico's. Die zijn niet mis. De fraaie carrière van Rutger-Jan kreeg bepaald geen happy end.

School

Zolang kinderen nog niet naar school gaan en ze voldoende liefde, zorg, aandacht en ruimte krijgen om de wereld te ontdekken, zijn de verschillen tussen 'gewone' en begaafde kinderen niet van een kaliber dat we ons zorgen moeten maken. Anders wordt het wanneer ze naar de kleuterschool gaan en al helemaal als ze de stappen zetten naar 'de grote school' en naar de middelbare school.

In die periode van hun ontwikkeling — pakweg tussen hun vijfde tot twintigste jaar — doen wij als maatschappij een steeds sterker beroep op hun scherpe verstand en het vermogen snel te leren. Dat overkwam ook Rutger-Jan.

Kinderen als hij hebben steeds minder tijd en energie om zich volwaardig te ontwikkelen, uitgerekend in die belangrijke — misschien wel allerbelangrijkste — fase. Wat in het gedrang komt, is de ontwikkeling van het creatieve talent, het spelen. Dat is van onschatbare waarde.

Door te leren lezen, schrijven en rekenen wordt het **intellect** van het kind aangesproken, gestimuleerd en beoordeeld. Dan komen de verschillen aan het licht en tegelijk ook de problemen. Op school wordt je als 'menskind' voor het eerst met een 'klinische blik' gemeten en gewogen. De uitkomst wordt uitgedrukt in cijfers van éééén tot tien.

Je zou het zwart-wit kunnen uitdrukken: in ons schoolsysteem worden 'de schapen van de bokken gescheiden'. Je hebt pech als je niet zo goed kunt leren en je hebt geluk als je dat van nature wel kunt, met véérstreckende gevolgen in de eerste schooljaren, maar ook daarna.

Magere rapportcijfers zetten de deur open voor argumenten als: "Ik kan niet leren. Dus moet ik een school kiezen en een beroep waarbij ik niet veel hoeft te denken". Hoogbegaafden redeneren even logisch: "Ik krijg hoge cijfers en krijg daardoor veel waardering. Dat geeft me een prettig gevoel. Als ik goed blijf presteren, ben ik heel wat waard."

Op het eerste gezicht niets nieuws onder de zon (of op school). Toch is er een verschil. Over kinderen die niet zo goed kunnen meekomen op school, zijn bibliotheken vol geschreven. Maar over begaafdheid en hoogbegaafdheid wordt betreurenswaardig weinig gepubliceerd.

In mijn privé-praktijk voor psychotherapie krijg ik veel vragen over de problemen van hoogbegaafden. Ouders weten zich soms geen raad met hun 'lastige' kind. Volwassen begaafden wanhopen. Hoe is het toch mogelijk dat ze zijn ingestort, terwijl het leven ze toelachte?

Kenmerken

Kijk naar een begaafd kind. Natuurlijk is het allereerst gewoon en normaal, maar al gauw ontdek je dat het ook anders is, omdat het **intellect** een (te) grote plaats inneemt t.o.v. het **gevoelsleven**. Is het niet vaak wijsneuzerig, arrogant, druk, lastig, een slechte verliezer? Vele keren wijst het anderen briljant, maar genadeloos op hun fouten. Het leeft intens, heeft soms **felle emoties**, waarbij alles vibreert en vonkt. Ook is het soms 'zum Tode betrübt'. De balans tussen voelen en denken is niet in evenwicht. Het denken is briljant, het gevoelsleven verschaalt. Welke opvoeder is niet geregeld met stomheid geslagen over briljante formuleringen, loepzuivere typering en rake opmerkingen? Het is écht alsof het kind 'sterren van de hemel plukt'. Als uitdagingen ontbreken, kan het zich lastig gaan gedragen. Dat is een gevolg van zijn eenzijdigheid en van de verwaarlozing van alles wat met lijf en gevoel te maken heeft. Het sterke intellect kan een negatief en destructief karakter krijgen. Het wordt een wapen om anderen te domineren of te kwetsen met sarcasme, cynisme of vlijmende kritiek. Maar het kan ook een moordwapen op hemzelf worden in de vorm van overdreven zelfkritiek. Dit wordt dan een obsessie voor zijn minpunten en onvolkomenheden. Deze wil hij niet aan de buitenwereld tonen en het kind ontwikkelt een ruim gesorteerde trukendoos met afweer- en vermijdingstactieken om gevoelens van angst, schuld, onzekerheid en schaamte het hoofd te bieden. Hij is met zijn briljante intelligentie in staat om pracht-smoezen te bedenken. Maar aan de **lichaamstaal** kun je het destructieve spanningsveld tussen intellect en emotie herkennen: tegelijk met het zelfbewuste gedrag en een sprankelend betoog zie je een angstige blik en een verkrampde houding. Het stemgeluid is afgeknepen, schor of piepend. De billen zijn samengeknepen. Lichaamstaal is meestal een zuivere bron van informatie over wezenlijke roerselen.

Levensangst

Het is belangrijk te beseffen dat het verstand vaak niet logisch en rationeel functioneert. Waarnemen en denken worden gestuurd en vaak ook vervormd en vertekend door **stemming, emoties en ook door de mate van zelfwaardering**. De emoties van een intellectueel begaafd kind worden onderdrukt, de zelfwaardering is onderhevig aan overdreven kritiek, en zo raakt het kind in grote verwarring en zoekt neurotische oplossingen om te overleven. Het kind wordt fanatiek of juist dromerig, star, slordig en soms zelfs lui. Er ontstaan **remmingen en blokkades op het emotionele en sociale vlak**. Het kind gaat **over-reageren** en **dramatiseren**. Het heeft een verkrampde, ietwat klunzige aanpak van problemen, depressieve stemmingen, psychosomatische klachten als buikpijn en hoofdpijn, problemen met de stoelgang. Dat gedrag is eigenlijk niet reëel, het zijn absurde, oneigenlijke reacties op niet-bestaande gevaren. Chronische angst belet kinderen om hun intellect constructief in te zetten, om ontspannen en open de communicatie aan te gaan met de buitenwereld. Er is ook angst voor intimiteit en voor nieuwe gebeurtenissen. Zo komt het kind in een groot isolement terecht en voelt zich niet meer opgewassen tegen het leven, heeft **levensangst**. Het kind wil geen fouten maken en durft in allerlei situaties niet te reageren op de meest voor de hand liggende manier. En zo kan een hoog-intelligent persoon 'kind' blijven of — in extreme gevallen — patiënt worden.

Zo ging het ook bij Rutger-Jan. Hij spijbelde bij vakken waarin hij niet goed was, zoals tekenen en gymmen. Dat 'spijbelen' herhaalde zich op zijn werk. Hij had meestal een excuus klaarliggen om niet naar een vergadering te hoeven gaan. Toen hij er een keer niet onderuit kon, gebeurde iets vreselijks in zijn ogen: er werd kritiek geuit op de manier waarop hij vergaderingen leidde. Rutger-Jan ging letterlijk onderuit: hij werd met symptomen van een hartaanval afgevoerd per ambulance.

Puberteit

Het mag duidelijk zijn dat voor de hoog-intelligente jongere de puberteit een moeilijke fase is. Deze fase is bij uitstek de tijd om naar buiten te treden, sociale contacten te leggen, naar feestjes te gaan, verliefd te worden. De intelligente jongere communiceert 'digitaal': hij denkt eerst en reageert later. Daarbij krijgt het gevoel van dat moment weinig of geen kans, in tegenstelling tot het gevoel dat kan ontstaan bij 'analoge' communicatie. Bij sociaal gedrag hoort: openstaan, meedoen, spontaan en direct reageren. Maar dat roept onvoorspelbare ervaringen op: van geven en nemen, van raffinement en macht, van erotiek en bluffpoker. De intelligente jongere kan hier niet mee omgaan. Hij gaat zich terugtrekken en wordt nog eenzamer.

Rutger-Jan heeft die droeve weg moeten gaan. Op het gymnasium waren de docenten laaiend enthousiast over die 'brave jongen', die opviel door kleding die niet paste bij zijn leeftijd noch bij het mode-beeld. Hij speelde voor zijn school mee in schaaktoernooien en kwam ook op de televisie. Later zou hij vertellen hoe eenzaam hij was. Contact had hij alleen met zijn moeder en via internet. Ook op de universiteit in de VS was hij alleen. Hij had een tijdje een vriendinnetje, maar hij verdacht haar ervan dat zij hem had bedrogen. Daarom wilde hij van vrouwen niets meer weten. Maar hij was een 'alleskunner' en belandde in de directie van een internationaal onderzoekscentrum. Echter na 'de afgang' volgend op de kritiek op zijn leiderschap ging hij terug naar Nederland. Alleen. Hij werkt nu bij een computerbedrijf, alleen in een kamer.

Adviezen

Pedagogische adviezen om de 'sterrenplukkers' te begeleiden zijn te verdelen in **praktische** oefeningen en **inzicht bevorderende** oefeningen, die opvoeders kunnen doen met het kind. Opvoeding en begeleiding moeten erop gericht zijn soms uitnodigend, soms uitdagend, soms meebewegend en soms remmend te zijn om de neiging naar eenzijdigheid op te heffen. Met de praktische oefeningen kunnen ouders **zichtbare** en **concrete** doelen nastreven. Gewone, dagelijkse handelingen lenen zich hiervoor: helpen in de huishouding, met elkaar iets maken b.v. een taart, een brood, een vogelhuisje enz. Heel goed is spelen met hout, steen, water, sneeuw, of zand en niet te vergeten: spelletjes doen zoals: 'Mens erger je niet' en ganzenborden. Dergelijke spellen bereiden de kinderziel voor op een leven waarin winnen en verliezen, geluk en pech, goed en fout, groot en klein, mooi en lelijk, vanzelfsprekende ervaringen zijn.

Een ander advies is: het televisiekijken en computeren af te remmen; een muziekinstrument leren bespelen is aan te raden.

Belangrijk voor het schoolgaande hoogbegaafde kind is, veel tijd te besteden aan **niet-intellectuele zaken**, zoals de natuur, cultuur en (buiten)sport, liefst in groepsverband. **Lichamelijke** sporten geven **vertrouwen** in het **eigen lijf**. Het lichaam biedt extra **basiszekerheden**. Hoe groter het vertrouwen in het eigen lichaam, hoe meer moed er is om de sociale vaardigheden op te bouwen die nodig zijn in het verdere leven.

Sociale problemen met de geschikte oplossingen kunnen door ouders en begeleiders uitgelegd en besproken worden. Juist bij intelligente jongeren kan **inzicht** wonderen verrichten. Als ze eenmaal 'het licht hebben gezien' hebben ze het vermogen zich razendsnel aan te passen. Wel moeten ze weten dat ze geaccepteerd worden zoals ze zijn, met onvolkomenheden. Leer hen ook hun eigen fouten te accepteren, moedig hen aan fouten te durven maken en reken hen er niet op af!

Soms is er sprake van een serieuze en gecompliceerde sociale problematiek, waarvoor professionele hulp nodig is. Jongeren kunnen eventueel trainingen volgen, individueel of in groepsverband, bij schoolbegeleiders of psychotherapeuten. Belangrijk is om — desnoods geforceerd — te **blijven deelnemen aan het leven van alledag**. Een puber die piekert of gepest wordt, moet terug naar het normale en sociale leven, desnoods met tegenzin. **Het vermijgend gedrag moet worden doorbroken**. Dan komt het realiteitsbesef boven. Er is weer sprake van communicatie, discussie en advisering. Het probleem komt in beweging en dat bewegen heeft een gunstig effect op de **emoties** en het zelfvertrouwen.

Volgens recent onderzoek kampt 2% van de Nederlandse bevolking met het probleem van (hoog) begaafdheid. Dit zie ik bevestigd in mijn praktijk. Vandaar dit 'praatpapier' voor ouders en docenten, om het probleem van de 'sterrenplukkers' te leren onderkennen en begeleiden. Uiteraard is dit nog een globaal overzicht. Veel onderzoek moet nog worden gedaan. Er zouden wel degelijk bibliotheken over vol geschreven kunnen worden, gezien de risico's die (hoog) begaafdheid in zich draagt.

Dit artikel kan in een aantal opzichten gezien worden als een bewerkte capita selecta van het boek Intelligente kinderen van drs. Hans de Vries Ambo (1996).

Over het belang van het aanleren van frustratie-tolerantie, een eigenschap die elk kind in zich moet hebben om met teleurstelling te kunnen omgaan, heb ik in het artikel 'De box moet terug' geschreven.

Wytze Vonder psychotherapeut
Praktijkadres: Prinsesselaan 52 1861 EP Bergen
Telefoon: 072-5816000

<